

Morfematický výzkum češtiny zažil největší rozmach v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století. Od vydání Retrogradního morfematického slovníku češtiny (1975) Eleonory Slavičkové a Komárkových Příspěvků k české morfologii (1978) badatelský zájem o tuto oblast lingvistiky postupně upadá. Pokus o obhajobu morfematiky jako samostatné disciplíny, zhodnocení dosavadních teoretických i empirických poznatků a odůvodnění volby formálního počítačového zpracování jako jediné možné další perspektivy je leitmotivem všech devíti kapitol monografie. Její interdisciplinární charakter se projevuje v hledání podnětů pro návrh algoritmického pojetí morfematické analýzy a syntézy, jímž práce vrcholí, např. ve sféře kognitivních věd nebo obecné sémiotiky. Poznání základních principů fungování mentálního slovníku včetně podstaty teorie aktivovanosti jazykových jednotek ukazuje, že počítačový přístup k tradičním lingvistickým tématům a metodám se může inspirovat nejen v teoretických oborech. Za tradiční počátek ústředního termínu, kterým je systémově morfém realizující se v užití jazyka jako morf, se pokládá jeho zavedení Janem Baudouinem de Courtenay v osmdesátých letech 19. století. Na příkladu velkých osobností vývoje české lingvistiky, J. A. Komenském, V. J. Rosovi, J. Dobrovském a F. L. Čelakovském, je ukázáno, že pojem morfému má v češtině mnohem delší trvání, než se obvykle soudí. Velmi podrobně jsou diskutovány zásady morfematické segmentace, tedy výchozí princip opakovatelnosti, využívaný i v informatice, doplňovaný sémantickým kritériem. Velký prostor je věnován kvantitativnímu představení důležitých charakteristik morfematické stavby současné češtiny, jejichž výchozí datovou základnou se stal mnohostranně anotovaný slovník E. Slavičkové, zpracovávaný v původní grafematické, ale nově též v transkribované fonematické podobě. Hodnoty týkající se produktivity systému jsou konfrontovány s frekvenčními údaji z velkých synchronních korpusů češtiny o celkovém úhrnu 1,2 miliardy textových slov. Díky učiněnému zjištění, že počet morfémů a jejich hranice se při flexi nemění, bylo možné určit, jak velká část korpusové evidence je morfematicky členitelná a identifikovatelná pouze s využitím dosavadních výsledků.